

Voorwoord

Een besturingssysteem voor de eenentwintigste eeuw

Iedereen vindt wel iets van Elon Musk. Hij is een briljante ondernemer die de mensheid een sciencefictiontoekomst tegemoet lanceert. Of een door ketamine verdwaasde *memelord* die bubbels genereert en over geboortecijfers bazelt. Of, recenter, een loopjongen van extreemrechts wiens hersenen zijn aangetast door Twitter en duistere voorspellingen over migrantensunami's.

De oordelen lopen uiteen, maar ze hebben één ding gemeen: ze behandelen Musk als een individu. Redder, clown, slechterik, junkie. Goede geschiedschrijving kijkt echter verder dan de psyche van één iemand. Toen wij – een historicus en een techjournalist – over dit boek begonnen te praten, leek het ons nuttiger niet de vraag te stellen wie Musk is, maar waarvan hij een symptoom is. Dit is onze poging om tot een antwoord te komen, ontleend aan dingen die Musk openlijk heeft gezegd en gedaan, zoals na te lezen is in de noten achter in dit boek.

Een eeuw geleden schreef Henry Ford zijn autobiografische bestseller *My Life and Work*. Niet lang daarna kwam iemand met de term *fordisme*. Eén man genereerde een nieuwe vorm van gezond verstand. Fordisme hield meer in dan auto's die van lopende banden rolden, het ging symbool staan voor het twintigste-eeuwse kapitalisme dat massaproductie aan massaconsumptie paarde.¹

Musk behandelen we net zo. Zoals anderen ook al geopperd hebben, is hij niet alleen één man, maar ook de incarnatie van een wereldbeeld: het muskisme.² Die term is niet van hem afkomstig, net zomin als Ford ooit het woord fordisme gebruikte. Als het fordisme het besturingssysteem van de twintigste eeuw was, willen wij betogen dat het muskisme mogelijk het besturingssysteem van de eenentwintigste eeuw zal worden.

Net als het fordisme is het muskisme een moderniseringsproject, maar het fordisme herschreef het sociale contract met de belofte van een stijgende levensstandaard voor iedereen: een auto in elke garage, een koelkast in elke keuken, salarissen die meestegen met de productiviteit. Het muskisme verdeelt de opbrengst niet, het belooft soevereiniteit door middel van technologie.

Musk verkoopt niet alleen auto's, raketten en satellieten, hij verkoopt ook de fantasie dat staten en individuen in een steeds onstabielere wereld hun onafhankelijke positie kunnen versterken met behulp van zijn infrastructuur. De paradox is daarbij dat je afhankelijk van hém wordt zodra je dat doet. Dat wat als 'technosoevereiniteit' verkocht wordt is de toegang tot Musks ommuurde tuin, waarvan hij de sleutel in bezit heeft. Het Pentagon en NASA zijn beide afhankelijk van SpaceX, Starlink is onmisbaar geworden op het slagveld en in de wildernis, en x en Grok raken steeds meer met de staat verweven. Probeer je de stekker eruit te trekken, dan merk je dat Musk het stopcontact beheert.

Deze technosoevereiniteit is ook selectief. Ze biedt autonomie voor sommigen en uitsluiting voor anderen. Hordes migranten en de progressievelingen die ze binnenhalen zijn vectoren van een 'wokevirus' dat opgespoord, ingedamd en geneutraliseerd moet worden. Het muskisme ziet de wereld als corrupte computercode. Empathie voor je medemens is

een *exploit* – een kwetsbaarheid in onze mentale software – die door slechteriken gemanipuleerd wordt om ‘de westerse beschaving tot zelfmoord te drijven’.³ ‘Suïcidale empathie is te vergelijken met een auto-immuunziekte,’ zegt Musk, ‘waarbij het lichaam zichzelf aanvalt.’⁴

Het ene gezicht van het muskisme is dus technosoevereiniteit, het andere is expulsie. Tegenmaatregelen omvatten gezuiverde sociale netwerken, ideologisch opgeschoonde AI-modellen en massadeportatie van etnische buitenstaanders. Het einddoel is een gezuiverde gemeenschap die gedefinieerd wordt door het culturele en genetische lidmaatschap van een wit, Europees westen dat ommuurd wordt door superieure technologie – een fort om het beste deel van de mensheid te beschermen tegen het slechtste. De technologieën van Musks ommuurde tuin zullen de muren om de natie en de eigen haard versterken. Verhard je hart, verhard je grenzen en debug de codebase. ‘Als tolerantie het einde van de westerse beschaving betekent,’ postte hij in 2025 voor zijn 225 miljoen volgers, ‘dan kunnen we niet tolerant zijn.’⁵

Waarom zou je nadenken over het muskisme als het niet om Musk gaat? Natuurlijk helpt het muskisme bij het verklaren van Musk. Velen zien hem nog steeds als een libertariër die de overheid haat. Wij denken dat het precies andersom zit: Musk heeft zijn imperium opgebouwd door te fuseren met de staat. Hij praat herhaaldelijk over zijn wens om Mars te koloniseren en beschrijft dat als zijn levenswerk. De logica van het muskisme laat zien dat Mars nooit een serieus exitplan geweest is, maar een onderhandelingsstroef. Exit was niet letterlijk exit, maar een pressiemiddel voor nog meer technosoevereine activiteiten. Musks online-imago wordt op een vergelijkbare manier verkeerd opgevat. Critici zien onvolwassenheid of kwaadaardigheid, fans zien iets herkenbaars of authentieks.

Beide kampen zien niet dat trollengedrag infrastructuur is in het muskisme. Elke grap, elke poll is een stresstest voor de responsiviteit: kan hij de markten nog steeds beïnvloeden met één post? Kan hij het algoritme en de onderliggende trainingsdata zo bijsturen dat alles nog meer naar rechts trekt? Kan hij democratie simuleren met een volksraadpleging onder socialmediagekkies? Dit zijn geen spelletjes, maar experimenten. Welbewust of niet, Musk meet en manipuleert de elasticiteit van de aandacht die hij kan genereren, de bandbreedte van het geloof in hem.

Muskisme voorziet ook een minder menselijke toekomst. Automatisering zorgt dat mensen uit het productieproces worden gewist. Social media, interfaces tussen hersenen en computers, en kunstmatige intelligentie zorgen dat mensen fuseren met machines, zodat ze een 'cybernetisch collectief' gaan vormen, zoals hij dat noemt. De belofte van soevereiniteit door technologie krijgt een cyborgachtige vorm.

Musk wordt vaak als onoverwinnelijk beschouwd, maar de fundamenteën van zijn koninkrijk zijn kwetsbaar. Een van de minder vaak genoemde overeenkomsten tussen hem en Ford is het extreme gebrek aan liquiditeit van hun persoonlijke rijkdommen. Fords fortuin bestond bijna helemaal uit zijn Ford-aandelen, die in privéhanden bleven tot bijna tien jaar na zijn dood. Musks rijkdom zit ook bijna uitsluitend in de aandelen van zijn eigen bedrijven. Zoals hij in een interview zei: 'Als Tesla en SpaceX failliet gaan, ben ik ook in één klap failliet.'⁶

Dit is waarom het muskisme afhankelijk is van de eindeloze verwachting van aankomende technologische doorbraken, de redding van de planeet of financiële meevallers. Om zijn rijkdom op peil te houden moet Musk het geloof in de exponentiële toekomstige groei van zijn bedrijven op peil houden. Hij heeft de financiële waarde van deze manier van fabuleren in

Silicon Valley geleerd. Er moet lucht in de bubbel blijven. Als we naar zijn biografie kijken, zien we dat Musks kijk op de wereld vaak stroomafwaarts van de zakelijke cyclus ligt. Als krediet goedkoop is, breidt zijn retoriek zich uit. Als het geld krap wordt, ziet hij overal vijanden.

We leven in een tijdperk waarin het muskisme zou kunnen floreren. Overal in de democratische wereld is het vertrouwen dat mensen in overheidsinstanties hebben historisch laag.⁷ De toename van het antimigrantensentiment heeft vleugels gegeven aan extreemrechts, dat zijn grootste opbloei sinds de jaren 1930 beleeft – met Musk als luidste spreekbuis. Donald Trump ondermijnt de liberale internationale orde in zijn buitenlandpolitiek en voert een binnenlandpolitiek die een rechtstreekse aanval op de Amerikaanse grondwet vormt. De verscherpende rivaliteit tussen de Verenigde Staten en China, plus de Russische invasie in Oekraïne, hebben een meer gefragmenteerde, paranoïde en gemilitariseerde wereld opgeleverd. De genocide die Israël in Gaza pleegt met volledige instemming van Amerikaanse Republieken én Democraten heeft het laatste restje schijn van het idee dat er zoiets als een internationale rechtsorde bestaat aan flarden gescheurd.

Het muskisme is geknipt voor dit soort ontwikkelingen. De belofte van soevereiniteit door technologie is afgestemd op de politiek van een deglobaliserende wereld waarin staten steeds meer waarde hechten aan onafhankelijkheid in plaats van integratie. Het aanbod van autonomie voor sommigen en uitsluiting voor anderen ligt op één lijn met de nieuwe antihumanitaire stroming waarin bepaalde bevolkingsgroepen worden aangemerkt voor verbanning en uitsterven. De fascinatie met cyborgs stemt helemaal overeen met het technomaximalisme van een politieke en financiële elite die telkens nieuwe aanleidingen vindt om ons leven nog verder te digitaliseren, de laat-

ste tijd ook onder het mom van kunstmatige intelligentie.

Het feit dat het muskisme serieus genomen moet worden, wil nog niet zeggen dat het succes ervan gegarandeerd is, maar de afbraak van democratische instellingen die nu plaatsvindt biedt wel een opening. Op zeker moment zal de samenleving zich op een nieuwe basis stabiliseren. Het muskisme zou die basis kunnen bieden.

Even voor de duidelijkheid: je hoort ons niet beweren dat Musks keuzes door de jaren heen geleid werden door een coherent setje opvattingen. Hij is geen systematische denker en niet iemand die een vaststaande ideologie volgt. We zijn niet alleen geïnteresseerd in wat hij zegt, maar ook in wat hij doet, en in de historische krachten die zijn daden hebben beïnvloed. Het muskisme is te vinden in de feedbackloop tussen mens en moment. Om de wereld die Musk wil opbouwen te begrijpen, moeten we de werelden begrijpen die Musk hebben gevormd.

Dit is het doel van ons boek. We vertellen het verhaal van de bepalende momenten in Musks leven, van het Zuid-Afrika van de apartheid tot memecoins, van het lanceerplatform tot de doomscroll. We bekijken hoe zijn improvisaties, uitvergroot door financiële cycli en geopolitieke crises, zijn uitgekristalliseerd tot het muskisme. Ons boek is een gids voor die mensen die niet alleen verbijsterd zijn door Musk, maar ook door de historische samenloop van omstandigheden waarin we ons bevinden.

Deel I

De Foundation

Elon Musk noemt de *Foundation*-boeken van Isaac Asimov al heel lang als een grote invloed op zijn denken.¹ Deze serie, alom beschouwd als een sciencefictionklassieker, speelt ver in de toekomst in de nadagen van het Galactische Rijk, als de briljante wiskundige Hari Seldon een organisatie opricht die de Foundation heet. Het doel van de Foundation is het behoud en de ontwikkeling van menselijke kennis tijdens de duistere tijden na de ineenstorting van het rijk. In een reeks van crises breidt de Foundation haar invloed geleidelijk uit en groeit ze uit tot een nieuw Galactisch Rijk.

Asimov was geïnteresseerd in de manier waarop geschiedenis van het ene tijdperk naar het andere overgaat. (*Verval en ondergang van het Romeinse Rijk* van Edward Gibbon was zijn aanvankelijke inspiratiebron.²) In *Foundation* presenteert hij een model van historische voortgang waarin tijdperken elkaar niet opvolgen in een ordelijke aaneenschakeling, zoals een sliert treinwagons, maar waarin de zaadjes van een nieuw tijdperk al ontkiemen binnen de voorafgaande era. De Foundation is tijdens het eerste Rijk opgezet om als kern van het tweede te dienen.

Er is een vergelijkbaar verhaal te vertellen over de opkomst van het muskisme in de laatste halve eeuw. Het ontstond vanuit specifieke historische omstandigheden en wees daarin al vooruit naar iets nieuws.

In het eerste deel van dit boek volgen we de evolutie van het muskisme gedurende vier beslissende perioden in Musks leven. In hoofdstuk 1 bekijken we zijn jeugd in het Zuid-Afrika van de apartheid in de jaren 1970 en 1980. Hoofdstuk 2 gaat over het begin van zijn carrière in Silicon Valley tijdens de dot-comhausse van de jaren 1990, waarin hij zijn eerste fortuin maakte. Hoofdstuk 3 concentreert zich op SpaceX, dat hij in 2002 oprichtte nadat hij zijn internetbedrijven had verkocht en naar Los Angeles was verhuisd. Hoofdstuk 4, tot slot, is gewijd aan Tesla, dat hij in 2008 overnam als CEO, nadat hij er al jarenlang in had geïnvesteerd.

Samen introduceren deze vier hoofdstukken de steunpilaren van het muskisme. Ze laten zien hoe Musks belofte van soevereiniteit door technologie vorm kreeg binnen de belangrijkste politieke, economische en culturele ontwikkelingen van de laatste vijftig jaar. Net als de Foundation zou het muskisme een nieuwe orde worden die was opgebouwd in het geraamte van de oude.

Het futuristische fort

‘Laten we ons bewust worden van de fysieke mogelijkheden van een grootser leven,’ schreef Elon Musks grootvader van moederszijde in 1940 in het tijdschrift van Technocracy Incorporated.¹ Joshua Haldeman was een chiropractor en voormalig rodeoruiters uit Saskatchewan, en een actief lid van een beweging die kapitalisme en democratie in één klap wilde uitroeien. Technocracy, dat in 1933 was opgericht door de Amerikaanse technicus Howard Scott, zag een samenleving voor zich die werd gerund door een dictatuur van technici, die middelen zouden verdelen volgens wetenschappelijke principes. Valuta zouden vervangen worden door stabiele energie-units die ‘ergs’ heetten. Deze aanpak, in combinatie met grootscheepse automatisering, zou leiden tot een leven met meer vrije tijd voor iedereen. Alleen mensen tussen de vijftientwintig en vijfenveertig zouden hoeven werken, en dat slechts vier uur per dag, vier dagen per week. ‘In onze technocratie zien wij de wetenschap een economie van schaarste vervangen door een tijdperk van overvloed,’ verkondigde Scott.²

Aanhangers van dit idee waren volledig toegewijd aan Technocracy. Leden verwezen naar zichzelf met nummers (Haldemans nummer was 10450-1).³ Ze droegen dezelfde grijze overjassen en reden in konvooien van dezelfde grijze Pontiacs. Ze hadden zelfs een speciale groet. ‘De nieuwe cultuur

van de technocratische mens zal vervuld zijn van het idee van meesterschap,' schreef Technocracy-sympathisant E. Merrill Root, die later medeoprichter van het conservatieve tijdschrift *National Review* zou zijn. 'De oude cultuur is de weeklacht van de onmachtigen, de nieuwe cultuur zal de poëzie van de machtigen worden.'⁴

Deze toekomst zou een nieuwe orde vereisen: een superstaat – of 'technaat' – die zich zou uitstrekken van Groenland tot de Galapagos. Alleen op zo'n schaal kon deze staat de middelen in handen krijgen om zelfredzaam te zijn. Economische onafhankelijkheid zou het technaat ook beschermen tegen ondermijnende betrekkingen met het mondiale financiële systeem. Haldeman had een speciaal zwak voor dit aspect van de technocratie. 'Hier op dit continent hebben we alles wat nodig is om ons zekerheid en veiligheid te bieden,' schreef hij in 1940 in een artikel voor het tijdschrift van de groep. 'Hier, met een technologisch gezag in dit technologische tijdperk, zou het Noord-Amerikaanse volk een aanval van de hele rest van de wereld kunnen doorstaan.'⁵

Nadat de Canadese regering Technocracy in 1940 had verboden, werd Haldeman korte tijd in hechtenis genomen. Toen zijn andere politieke experimenten weinig inspirerend bleken, emigreerde hij in 1950 met zijn gezin – onder wie Elons moeder Maye – plus een cabriolet en een vliegtuigje voor avonturen in de binnenlanden – naar Zuid-Afrika.⁶ De timing was veelzeggend. Het gezin arriveerde een kleine twee jaar nadat de Nasionale Party aan de macht was gekomen en het apartheidbeleid had ingevoerd, dat gebaseerd was op raciaal separatisme. Dat was een deel van de aantrekkingskracht voor Haldeman. 'De houding van de regering hield me niet weg uit Zuid-Afrika, nee, die had precies het omgekeerde effect – het stimuleerde me juist om me hier te vestigen,' zei Halde-

man kort na zijn aankomst tegen de pro-apartheidskrant *Die Transvaler*.⁷ De aanhangers van het regime zagen Zuid-Afrika als een citadel van witte beschaving aan de rand van een zwart continent, omringd door vijanden. Later hekelde Haldeman in een zelf gepubliceerd antisemitisch epistel de internationale oppositie tegen de apartheid als een bewijs van een Joodse 'samenzwering om een werelddictatuur te vestigen'.⁸

Maar Zuid-Afrika was niet alleen een staat van witte suprematisten, het was ook een moderniserend land. Apartheid was volgens de Zuid-Afrikaanse intellectueel W.A. de Klerk een 'poging om een samenleving om te vormen volgens de totale visie van een sociaalpolitiek ideaal'.⁹ Zoals de historici Paul Edwards en Gabrielle Hecht aanstippen, streefde het regime een 'techno-politiek project' na dat de loyaliteit afdwong van eenieder die achter de voornaamste richtlijn stond: het opbouwen van een Utopia op basis van raciale segregatie.¹⁰

De architecten van de apartheid zagen zichzelf als futuristen. Ze omarmden technologie, hopen dat die hen zou helpen een duurzaam en ouderwets type raciale ongelijkheid te consolideren. Ze vonden steun bij internationale bedrijven als IBM, Ford en Toyota, die technologie aan hen verkochten die hun soevereiniteit kon ondersteunen. Mainframes werden gebruikt om zwarte arbeiders te tellen, te volgen en te herplaatsen; blauwdrukken voor autofabrieken werden gebruikt om een eigen industrie op te zetten; kernwapens gaven het regime het ultieme afweermiddel tegen vijanden. De eerste premier van Singapore, Lee Kuan Yew, zei ooit dat hij zijn land in een giftige garnaal wilde veranderen, onverteerbaar voor de omringende roofdieren.¹¹ Zuid-Afrika, dat een *rooi gevaar* (rood gevaar) en *swart gevaar* (zwart gevaar) – het communisme en het zwarte nationalisme – tegenover zich zag, speelde hetzelfde spelletje. De staat kon zijn voortbestaan alleen

veiligstellen door moderne technieken en technologieën in te zetten.

Zuid-Afrika is vaak weggezet als een anachronisme, maar in sommige opzichten was het – net als zijn partnerstaat Israël – een voorloper van onze tijd. Hun model van gemilitariseerde, moderniserende isolatie past beter in de huidige wereld van exportcontrole, handelsoorlogen, herbewapening en het terughalen van industrieën naar eigen land. Ondanks Musks moeizame relatie met zijn land van herkomst was het Zuid-Afrika van de apartheid de bakermat van het muskisme. Het leerde hem de lessen van het futuristische fort: het geloof dat technologie je onafhankelijkheid kan versterken in een vijandige wereld.

Stad van de toekomst

Musk is in 1971 geboren in Pretoria. Zijn geboortestad was een schoolvoorbeeld van een futuristisch fort. Als regeringshoofdstad herbergde het de kantoren waar de apartheid werd gepland en de veiligheidsdiensten die dit beleid in stand hielden. De architectuur van de overheidsgebouwen was een visuele uitdrukking van de idealen van het apartheidsregime. Ze waren gebouwd in het gladde, modernistische minimalisme van de internationale stijl, met pijlers, podiums en vliesgevels, opgetrokken uit beton, staal en glas. Het Pretoria van Musks jeugd glom als een ruimteschip en zag er net zo geavanceerd uit als de overheidsgebouwen van Niemeyer in Brasilia en die van Le Corbusier in Chandigarh.¹²

Vlak bij het ruimteschip, aan de rand van de stad, stond een clustertje brutalistische gebouwen. Dit was Zuid-Afrika's voornaamste nucleaire onderzoeksstation. Het heette Pelin-

daba, een Zoeloe-uitdrukking die 'het einde van het verhaal' betekent.¹³ Met uranium dat werd onttrokken aan goudmijnen en de expertise van Amerikaanse en Israëliische wetenschappers ontwikkelde Zuid-Afrika eerst kernenergie en vervolgens kernwapens. Het regime had in 1982 zijn eerste operationele kernkop.

De rest van Pretoria goot de apartheid in beton. De zwarte bevolking werd weggestopt in gesegregeerde townships aan de randen van de stad. Intussen kroop de witte elite bij elkaar in buitenwijken als Waterkloof, waar Musk woonde toen hij op de middelbare school zat en dat gelegen was op een heuvelrug ten zuiden van de stad. Dit waren enclaves vol zwembaden en groene tuinen, met snelle toegangswegen naar de ministeries en militaire installaties in het stadscentrum. Het waren nog geen ommuurde wijken, zoals ze in de jaren 1990 zouden worden, maar dat hoefde ook niet. De hele staat garandeerde hun veiligheid.

De randen van de stad waren bespikkeld met fabrieken en pakhuizen. Dit waren industriegebieden waar Zuid-Afrika dingen wilde fabriceren die ze vroeger altijd hadden geïmporteerd. Het was een keurig in elkaar grijpend systeem, strevend naar economische zelfredzaamheid. In het westen van Pretoria werden staal, munitie, rubber en plastic vervaardigd. In het oosten bouwde Ford in 1967 een fabriek in Silverton. In het noordwesten bouwde BMW in 1968 zijn eerste fabriek buiten Europa, in Rosslyn.¹⁴

De autofabrieken werden tussen de witte stad en de zwarte townships in gebouwd, zodat er zwarte arbeiders bij de hand gehouden konden worden die ingezet werden waar ze nodig waren en afgestoten zodra dat niet meer zo was. Het basisprincipe van het fordisme was massaproductie plus massaconsumptie, maar in de Zuid-Afrikaanse variant was massacon-

sumptie een privilege voor de witte minderheid. In de jaren 1980 gaf de politicoloog Stephen Gelb het Zuid-Afrikaanse systeem een naam: raciaal fordisme.¹⁵

Een andere cruciale technologie voor de Zuid-Afrikaanse staat op het gebied van productiviteit, veiligheid en bevolkingsmanagement was de computer. Een planningsdepartement dat in 1965 werd opgezet zag de natie voor zich als een fabriekshal die op raciaal-fordistische wijze georganiseerd was:¹⁶ bureaucraten verwijderden zogenoemde 'zwarte vlekken' uit witte gebieden met gedwongen verhuizingen van zwarte gemeenschappen – begin jaren 1980 waren er al drieënhalf miljoen mensen verdrongen – en dirigeerde stromen goedkope zwarte arbeidskrachten naar nieuwe industriegebieden.¹⁷

Dit gigantische gegoochel met bevolkingssamenstellingen vereiste het verzamelen van immense hoeveelheden persoonlijke gegevens. Zuid-Afrika was een 'biometrische staat', zoals een historicus het noemde.¹⁸ Computers speelden een cruciale rol bij het opslaan en verwerken van de informatie die de overheid nodig had om het apartheidsbeleid te implementeren, zoals in het identificatiesysteem Book of Life, dat IBM-mainframes gebruikte om de raciale classificatie van elke burger op te slaan. Antiapartheidsactivisten kregen al snel door wat het dystopische potentieel van zulke werktuigen was. Een pamflet uit 1982 met de titel *Automating Apartheid* schetste een scenario uit de nabije toekomst waarin een operateur aan een computer vraagt:

Geef me de namen en adressen van alle zwarten in Victoria Street. Inclusief paspoortnummers en vingerafdrukken [...] de computer laat de gevraagde data over het scherm rollen [...] Tegelijk wordt de informatie elektronisch verstuurd